

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ФОНЕТИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність дослідження розвитку творчої самостійності учнів незаперечна. Адже в сучасних умовах реорганізації освіти, а саме переходу до Нової української школи, важливо зберегти лінгводидактичні принципи (наступність і перспективність, зв'язок теорії з практикою, послідовність, системність і науковість) у вивченні української мови в загальноосвітніх закладах. Тільки творча самостійність учнів дає змогу виховати національну мовну особистість.

Цю проблему досліджувало багато педагогів-філологів, а саме Т. Груба, О. Рудницька, С. Єрмоленко, Л. Скуратівський, М. Пентиліук та інші.

Якщо покликатися на словник-довідник з української лінгводидактики, то «самостійна робота – різноманітні види колективної або індивідуальної діяльності школярів, які здійснюються ними на уроках і в позаурочний час за завданнями вчителя, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. У процесі самостійної роботи учні вдосконалюють уміння й навички пошуку потрібної наукової інформації у навчальній літературі, різних словниках та розвивають творчі здібності» [6, с. 115]. Тому *метою* нашого дослідження буде визначення можливостей розвитку самостійної творчості учнів 5 класу на уроках української мови, а саме під час вивчення фонетики.

На думку Т. Грубої, «обираючи вправи для самостійного виконання учнями, учитель повинен разом із новітніми формами, методами й прийомами застосовувати й традиційні, наприклад, тестування, укладання таблиць, схем, бібліографічних списків, мовний аналіз, спостереження за лінгвістичними явищами тощо, але з незначними модифікаціями, що стосуватимуться надання незвичної форми, ситуаційного характеру чи зміни форм і засобів контролю, наприклад, перевірка укладених учнями бібліографічних списків, словникових статей; організація самоперевірки тестів за допомогою ключа; взаємоперевірка складних тестових завдань і тез статті; ділова гра «Науковий симпозіум» (обговорення розміщених на сайті запитань науковцям); конкурс-проект «Шляхи вдосконалення чинних підручників з української мови»; проведення презентації за результатами проектної діяльності» [1, с. 3]. Такі види самостійної роботи на уроках фонетики однозначно зацікавлять учнів 5-го класу вивченням української мови. Цьому також сприятиме використання на уроках біоадекватного навчання. Якщо покликатися на С. Єрмоленко, то вона стверджує, що «ідея біоадекватного навчання – забезпечення права людини на природовідповідне мислення. Мета та завдання вчителя української мови полягають у тому, щоб сформувати в учня навички роботи з мислеобразом, закріпити його в довготривалій пам'яті; навчити учнів користуватись новим образом; залучити до аналогічного потоку раніше набутих мислеобразів, які постійно рухаються» [2, с. 117].

У програмі для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів «Українська мова» Л. Мацько й О. Семенов (2011) сказано, що треба «удосконалювати

здатність до самоосвіти й самооцінки завдяки спостереженню за власним мовленням, розвивати інтелектуальні й творчі здібності, навички використання мови самореалізації та самовираження в різних галузях людської діяльності; здійснювати самоконтроль, самоцінку, самокорекцію» [3, с. 19].

Якщо звернути увагу безпосередньо на фонетику, то в 5 класі її найкраще вивчати, комбінуючи традиційні методи і прийоми з інноваційними. Так, О. Рудницька пропонує, окрім вправ, тести й лінгвістичні ігри, подорож, діалог. Наприклад, «Німіий диктант», коли «учитель мовчки демонструє зображення на екрані чи картинці. Учні записують відповідне слово і позначають у ньому наголос. Потім читають вголос. Можна використати інші зображення» [4, с. 296].

Самостійна робота учнів 5 класу повинна систематизувати знання, уміння і навички з фонетики, тому учитель повинен вибрати індивідуально зрозумілі для учня програмні вимоги й навчальні вправи.

Під час вивчення фонетики важливим є правильний підбір вправ, які будуть відповідати навчальній меті – від актуалізації опорних знань й умінь, формування навичок в стандартних і нестандартних умовах до творчого перенесення їх у життєві ситуації (творчі вправи). Для самостійної роботи ми пропонуємо використати такі види вправ «відновлюючі; проблемно-мотиваційні; проблемно-пошукові; вправи з одним невідомим; вправи з кількома невідомими; творчі вправи (за об'єктом дії, ситуативні); вправи на виявлення якості знань фактичного матеріалу; вправи на виявлення вмінь проводити аналіз об'єктів» [5, с. 4–5]. Для цього ми можемо запропонувати для самостійного опрацювання такі завдання до вправ:

- 1) дайте відповідь на питання;
- 2) поясніть і проілюструйте на прикладах, у чому полягає неоднаковість звуків;
- 3) назвіть звуки, за допомогою яких розрізняємо подані пари слів; запишіть слова фонетичною транскрипцією;
- 4) встановіть звуковий склад слів;
- 5) з'ясуйте, яка різниця у звуковому складі слів;
- 6) прочитайте текст; визначте, яку мету перед собою поставив автор; що висловлено в назві: тема чи основна думка? Уявіть собі, що вашим слухачем є першокласник; із враженням першокласника перекажіть текст;
- 7) відновіть зміст невідомого вам тексту за його кінцівкою;
- 8) із поданого тексту випишіть слова, в яких наявні або можливі чергування; до кожного слова наведіть словесні паралелі, як ілюстрації до відповідних звукових явищ; всі ці слова запишіть фонетичною транскрипцією. Зразок: *друг* – *дружок*; *Києва* – *Київ*; *летіти* – *лечу*; *віск* – *вощина*;
- 9) до поданих слів доберіть споріднені слова з усіма можливими чергуваннями приголосних; поясніть причину чергувань;
- 10) поясніть причину чергувань голосних і приголосних; наведіть приклади чергувань.

Ми вважаємо, що для самостійної роботи учнів у 5 класі зручно запропонувати різноманітні тести й завдання з фонетики для контрольного зрізу.

1 рівень 1). Фонетика вивчає: а) правила вимови; б) звуки мови; в) правила написання слів.

- 2) Укажіть неправильно наголошене слово: а) *довідник*; б) *чорнозем*; в) *колесо*.

- 3) Скільки звуків у слові **дзьоб**? а) 5; б) 4; в) 3.
4) У якому рядку є слова з ненагошеними голосними? а) *мине, мене, весна*;
б) *голуб, казка, коса*; в) *весни, лихо, лестоці*.
5) У якому рядку всі слова написані правильно? а) *деректор, кишенья, кишка*;
б) *периферія, периметр, кизил*; б) *виселун, берег, сестра*.

2 рівень 1) Запишіть у три колонки слова, у яких: а) звуків і букв порівну; б) звуків менше, ніж букв; в) звуків більше, ніж букв.

Юрма, люди, дзвінок, гедзь, пляшка, юшка, щука, корабель, мюзикл, любисток, вільха, дзьоб, кукурудза, ділянка, Ганна, пісня, возз'єднання, ссати.

2) Зробіть звуковий запис слів: *політ, в'їжджати, їдальня, рядно, льодовик, ділянка, свято, сусідка, стежка, герб, розписка, бездоріжжя, насіння, піддашшя, льон, пляний, овва, віконний, юстиція, контррозвідка.*

3) Поставте наголоси: *алфавіт, подруга, вертихвістка, разом, соляний, вірші, горошина, осока, перепел, чорнослив, випадок, позначка, розпірка, нести, вести, поїдемо, свої, шофер, зручний, йогурт, обруч, посуд, домогосподарка, вантажівка, піцерія, мережа, маркетинг, лате, показник.*

3 рівень 1) Запишіть пари твердих і м'яких приголосних звуків. Складіть з двома з них речення.

2) Наведіть 5 слів, які пишуться з буквою **ґ**. З двома з них складіть речення.

3) Випишіть із слів окремо дзвінки, глухі, голосні звуки: *літопис, діалог, шофер, дерево, село, політика, реакція, легенда, концерт, светр, мак.*

4 рівень 1) Напишіть коротку розповідь на тему «Як я провів(ла) літо». Підкресліть у тексті слова, які мають букви, що позначають два звуки.

Якщо ж самостійна робота відбувається в класі, то доцільно провести **дослідження-спостереження** на основі алгоритму. Для цього ми скористаємося роботою в групах. Ми з'ясували, що *гілля, піччю, річчю, зілля, суддя, ллє, ввічливий, вверх, електронний, піддати, віддати, відділ, ванна, вілла, Пруссія, Геннадій, Алла, Іванна, Сусанна* мають довгі звуки, які виникли внаслідок подовження або подвоєння. Завдання групі: дати відповідь на такі запитання: прочитайте слова, перепишіть, зробіть фонетичну транскрипцію; випишіть окремо слова, у яких є подовження; потім слова, у яких є подвоєння; а потім слова, у яких є подовження й подвоєння; які умови потрібні для подовження звуків, які умови потрібні для подвоєння звуків в українській мові?

У класі учні можуть скористатися для розвитку творчої самостійності ще й **дослідженням-зіставленням** (вимовте записані на дошці слова, запишіть їх фонетичну транскрипцію) або **дослідження-синтез** на основі спостереження (знайдіть закономірності в групах слів і сформулюйте правила, які пояснюють їхній правопис), або **дослідження-передбачення** (прочитайте слова, чому, на вашу думку, вони пишуться саме так?), або **лінгвістичний диктант** (які фонетичні закони ви знаєте?), або **мікродиктант «Ерудит»** (напишіть цей фонетичний диктант на 12 балів).

Отже, розвиток творчої самостійності учнів дає змогу покращити розуміння фонетичних законів сучасної української мови, які репрезентує учитель (5 клас – середня школа, 10–11 класи – старша школа, профільні класи). Розвиток творчої особистості в 5 класі неможливий, якщо не впроваджувати під час самостійної роботи в урочний та позаурочний час поряд із традиційними інноваційні технології навчання. Важливим елементом самостійної роботи учнів 5 класу є як індивідуальна робота, так

і робота в групах. Останнім часом учителі для перевірки самостійної роботи учнів 5 класу пропонують різнорівневі контрольні роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Груба Т. Самостійна робота в системі формування мовної особистості учнів профільних класів. *Українська мова і література в школі*. 2018. №6. С. 2–6.

2. Єрмоленко С. І. Ноосферна освіта на уроках української мови в 5 класі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2018. № 2 (21). С. 11–122.

3. Українська мова (10–11 класи) // Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія). Профільний рівень. Київ: Грамота, 2011. 136 с.

4. Рудницька О. Б. Розробки уроків з української мови для 5 класу: Навчальний посібник. Київ: Дивослово, 2014. 304 с.

5. Савельєва К. Б. Дидактичні вправи з української мови. Харків: «РА», 1997. 64 с.

6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.

Ткач М. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Лут М. М.

Комунальний заклад «Мелітопольський медичний фаховий коледж» Запорізької обласної ради

Єлізарова З. І.

Відокремлений структурний підрозділ «Бердянський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного»

РОЛЬ ТА СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Проблема наукової організації самостійної роботи студентів на сучасному етапі досить багатоаспектна. Це і психолого-педагогічні основи, і дослідження бюджету часу, і формування навичок самостійної діяльності та культури інтелектуальної праці, і використання технічних засобів та активних методів і таке інше.

Визначенню поняття самостійної роботи як засобу придбання знань в педагогічній літературі приділялось багато уваги (С.В. Акманова, М.С. Антонюк, Е.К. Борткевич, І.І. Ільєсов, І.І. Кобилянський, В.А. Козаков, Л.В. Онучакова, М.М. Солдатенко та інші).

Метою статті є аналіз педагогічних умов організації самостійної роботи в процесі вивчення іноземної мови студентами.

Самостійну роботу студентів ми розглядаємо не тільки як діяльність, а як якість цієї діяльності, через яку виявляється особистість студента з його відношенням до